

IKAR

GEORGE ORWELL

NADČASOVÉ DIELO
O ABSOLÚTNEJ
MOCI

George Orwell
1984

Translation © 2025 by Milan Kopecký
Foreword © Sandra Newman
Cover design © 2025 Pavol Bálík
Slovak edition © 2025 by IKAR, a.s.

ISBN 978-80-551-9992-4

George Orwell

1984

Preložil
Milan Kopecký

IKAR

TISÍCDEVÄTSTOOSEMDESIATŠTYRI

Asi žiadny román dvadsiateho storočia neovplyvnil politické vedomie do takej miery ako *Tisícdeväťstoosemdesiatštyri*. Knihu ste nemuseli ani čítať, aby ste poznali jej hviezdne momenty – Veľký brat, ideopolícia, ideozločin, doublethink/dvojmyšlienkarstvo, dobromyšlienkarstvo –, a všetci vieme, že prídavné meno „orwellovský“ má negatívne zafarbenie. Myšlienky rozpracované v románe sa hojne využívajú a zneužívajú v politickej diskusii. Antikomunisti v ňom vidia nielen odsúdenie sovietskeho systému (správne), ale aj ospravedlnenie studenej vojny rozpútanej proti nemu (čo autor v knihe výslovne odmieta). Románové príklady totalitných snáh o kompletne vymazanie histórie sa často spomínajú pri kritike skutočných pokusov o sterilizáciu dejín, no zároveň sa nimi burcuje hystéria, vždy keď nejaká univerzita navrhne odstrániť z názvu svojej jedálne meno známeho otrokára. Vo svete prešpikovanom kamerami, mikrofónmi a množstvom iných sledovacích zariadení má výraz „orwellovský“ svoje miesto pri pomenovaní rozličných foriem narúšania nášho súkromia. Bohužiaľ sa jeho účinok mierne oslabuje, keď ním šermuje každý nespokojenec s vládou alebo s veľkými spoločnosťami, vedeckými inštitúciami, samoobslužnými pokladňami v supermarketoch, producentmi najnovšieho filmu zo série *Hviezdne vojny*, so šéfom, susedom, bývalou milenkou.

Veľké myšlienky s tým vždy bojovali. Čím je pravda všeobecnejšia, tým je tvárnejšia. Ako príklad nám poslúži Orwellov najúchvatnejší vynález – princíp doublethinku. Pridržať sa tohto princípu v románe znamená „vedieť a nevedieť, byť si vedomý absolútnej pravdivosti a rozprávať pritom starostlivo vyskladané lži, zastávať dva názory, ktoré sa negujú, vedieť, že sú protichodné a súhlasit s obomi...“

Skutočným základom doublethinku je odmietnutie pravdy. Faktické konštatovanie, napríklad „ocel je zliatina železa a uhlíka“, vníma správny straník iba ako sekvenciu slov, ktorú môže vodca podľa svojej vôle akokoľvek zmeniť. Žiadne pravda nesmie byť fundamentálnejšia než doktrína Strany. Totalitné režimy majú niekedy k faktom nepriateľský postoj iba preto, lebo sú pravdivé nezávisle od nich, a teda vzdorujú ich moci. Preto sa v Sovietskom zväze uchytili také vyšinuté teórie ako lysenkizmus, ktorý popieral zákony genetiky a spôsobil masívnu neúrodu.

Orwell vykreslil krátkozrakosť takéhoto uvažovania v eseji „Obzretie za španielskou občianskou vojnou“, v ktorej píše „akokoľvek budete popierať pravdu, pravda bude ďalej existovať takpovediac vám za chrbtom, a preto jej popretím nemôžete oslabiť vlastnú vojenskú silu“. Tu prichádza do hry doublethink. Principiálne umožňuje ideológovi konať v súlade so skutočnosťou, ak to uzná za vhodné, a v akomkoľvek inom prípade ju odmietnuť, navyše tomu odmietnutiu úprimne veriť. A tak sa dajú pestovať plodiny a liať ocel bez toho, aby Strana pripustila, že niektoré fakty sú nezvratné, ba čo viac, že fakty zisťujeme zhromažďovaním dôkazov a vedením presných záznamov – práve tieto činnosti neraz stavajú Stranu do nelichotivého svetla.

Orwellovým doublethinkom vykryštalizovala zvláštna skutočnosť, že ľudí dokážete prinútiť, aby uverili niečomu, o čom vedia, že to nie je pravda. Dokonca tomu budú veriť v rozpore so svojimi záujmami a budú s tým spokojní. Budú sa zúriivo brániť, keď niekto poukáže na skutočnosť, o ktorej vedia, že je pravdivá, a pridajú sa k davu volajúcemu po potrestaní týchto poslov pravdy. Veľa čitateľov sa po prvom stretnutí s knihou *Tisícdeväťstoosemdesiatštyri* pristihne, že tieto tendencie zrazu vidí všade. Nielen v politike, ale aj v školách a na pracoviskách, dokonca rodiny a osobné vzťahy môžu byť živnou pôdou doublethinku.

Okrem toho sa doublethink dá prekrútiť a namieriť opačným smerom. S jeho využitím môžete komplexnosť a mnohoznačnosť

vydávať za znaky pokrytectva alebo udusiť každú novú myšlienku, ktorá sa na prvý pohľad zdá nelogická. Treba si uvedomiť, aké to môže byť nebezpečné. Ak niečia skúsenosť nebude v súlade s tým, čomu verím ja, a odbijem ju ako doublethink, ušetrím si námahu s tým, aby som sa o nej dozvedel viac. Môžem žiť vo svete, v ktorom každý všade v hĺbke duše vie, že moje názory sú večná pravda a akýkoľvek nesúhlas so mnou je výsledok zlovoľnej myšlienkovvej manipulácie.

Orwell je voči takémuto spôsobu dezinterpretácie mimoriadne zraniteľný, pretože svoje mravné normy odvodzuje od viery v sedliacky rozum. Vzhľadom na to, že jeho oponenti boli ideológovia, ktorí vybudovali celé paláce pseudovedeckých teórií, aby ospravedlnili svoje nepravosti, niet sa veľmi čo čudovať. Vo výsledku sa potom však k Orwellovi hlásia ľudia, ktorým sedliacky rozum našepkáva, že očkovanie je nebezpečné alebo že ženy (ak im feministky nevymyjú mozog) sa cítia dobre v područí mužov, alebo že svet riadi tajný spolok satanistických pedofilov a nová autokracia je jediné, čo ich dokáže poraziť.

Preto píšem tento predslov ako upozornenie na nebezpečný obsah, ale nemám tým na mysli potenciálne traumatizujúce pasáže (ktorých kniha ponúka dostatok, o tom niet pochyb), skôr pasáže vopred kontaminované chronickými dezinterpretáciami. Orwellov sedliacky rozum nemá nič spoločné so sedliackou bohorovnosťou demagógov. Keď nás žiada, aby sme verili dôkazom našej skúsenosti, jedným dychom dodáva, že nesmieme zatvárať oči pred skúsenosťou druhých. Keď hovorí, že „sloboda znamená slobodne tvrdiť, že dva a dva sa rovná štyri“, nenaznačuje tým, že akákoľvek komplexnejšia znalosť je výmysel machiavellistických elít. Orwell nám hovorí, aby sme mysleli sami za seba, a nie aby sme prestali myslieť. Vždy bol otvorený pochybnostiam a novým myšlienkam, rozumel si s ambivalenciou a viacznačnosťou, dával si pozor na osobné predsudky, ktoré by mohli skresliť jeho chápanie. Šírenie týchto hodnôt a ich objasňovanie patria medzi silné stránky jeho diela.

Na tom, či bude úspešné, dnes záleží ako málokedy v dejinách. Keď toto píšem, oslavujeme sedemdesiate piate výročie vydania románu a po celom svete sa moci ujíma alebo sa čoskoro ujme nová garda autokratov. Ľudia, ktorí vyrastali v liberálnych demokraciách, iba ťažko chápu rozsah a nástojčivosť tejto hrozby. Pamätáme si z minulosti varovania pred neodvratnou záhubou a utešujeme sa vedomím, že žiadne z nich sa nenaplnili. Pritom zabúdame, že ak sme prežili, tak nie preto, že tie varovania boli falošné, ale preto, že sme si ich vzali k srdcu – pretože veľká skupina ľudí svojím konaním zabránila hrôzám, znova a znova. Ako píše Orwell v eseji „Obzretie za španielskou občianskou vojnou“:

Po stáročiach výchovy podľa kníh, v ktorých vždy v poslednej kapitole zvíťazí dobro, si tak trochu inštinktívne myslíme, že zlo sa skôr či neskôr porazí samo. Pacifizmus je na tom z veľkej časti založený. Nevzdorujte zlu, ono nejako zájde samo. Ale prečo by malo? Aké dôkazy tomu nasvedčujú?

Tisícdeväťstoosemdesiatštyri je miestami neúprosná kniha, ale nemá byť vstupnou bránou zúfalstva. Je výzvou organizovane konať. Triumf diktátorov nikdy nie je samozrejماً vec, ľudia sa dokážu spojiť v mene dobra tak ako v mene zla. Zneužívanie techniky sa dá zastaviť. Vládu môžeme priviesť k tomu, aby slúžila spoločnému dobru. Ľudskoprávne hnutia, ktoré tak dlho ťahajú za kratší koniec, až sa vec už zdá takmer stratená, sa vedia priam zo dňa na deň premeniť na nezastaviteľné sily a pretvoriť svet. Preto dúfam, že si pri čítaní Orwellovho veľdiela spomeniete nielen na dystopické hrôzy striehnuce za dverami, ale aj na moc, ktorú máme, aby sme ich nepustili dnu.

Sandra Newman
New York
Február 2024

Prvá část

Bol studený aprílový deň, hodiny odbíjali trinásť. Winston Smith skláňal hlavu pred domrzavým vetrom a nestihol sa prešmyknúť cez sklené dvere Apartmánov víťazstva dost rýchlo na to, aby s ním dovnútra nevníkol aj kúdol pichlavého prachu.

Vestibul páchol dusenou kapustou a špinavými rohožkami. Na jednej stene visel farebný plagát, nepatrične veľký. Plochu plagátu zaberala obrovská, vyše metra široká tvár muža: mal asi štyridsaťpäť rokov, husté čierne fúzy a drsné, no príťažlivé črty. Winston zamieril k schodom. Výťah nemalo zmysel skúšať. Aj za najlepších okolností fungoval nespoľahlivo a teraz navyše cez deň vypínali prúd. V rámci úsporných opatrení pred Týždňom nenávisti. Tridsaťdeväťročný Winston s žilovým vredom nad pravým členkom pomaly stúpал do bytu na siedmom poschodí, niekoľkokrát si cestou odpočinul. Na každej podeste ho prepichla pohľadom tá istá obrovská tvár z plagátu zaveseného oproti výťahovej šachte. Oči v afektovanom výraze akoby vás prenasledovali všade, kam sa pohnete. V spodnej časti plagátu bol nápis VELKÝ BRAT ŤA VIDÍ.

Bytom znel medový hlas odriekajúci čísla, ktoré mali čosi spoločné s produkciou surového železa. Hlas vychádzal z podlhovastej kovovej platne, akéhosi matného zrkadla zapusteného v stene napravo. Winston ho stíšil otočením gombíka, slová však boli stále zrozumiteľné. Transvízor, ako sa zariadenie nazývalo, bolo možné iba stíšiť, nikdy nie vypnúť. Potom podišiel k oknu, chatrnosť jeho štúplej, neduživej postavy ešte zväčšovala modrá kombinéza straníckej uniformy. Mal svetloplavé vlasy, prirodzene zdravú farbu v tvári a pokožku drsnú od mazľavého mydla, tupých žiletiek a len nedávno skončenej zimy.

Zo sveta za sklom akoby prenikal chlad aj cez zavreté okno. Dole na ulici sa víril prach a útržky papiera, a hoci z neúprosne modrej oblohy svietilo slnko, nič nemalo farbu, nič okrem

všadeprítomných plagátov. Tvár s čiernymi fúzmi hľadela autoritatívne z výšky na každom nároží. Jeden visel na dome oproti. VELKÝ BRAT ŤA VIDÍ stálo na ňom a tmavé oči uprene pozerali na Winstona. Ďalší plagát na konci ulice sa trepotal vo vetre a uvoľnený roh striedavo odokrýval a zakrýval slovo ANGSOC. V diaľke prelietaval vrtuľník medzi strechami domov, chvíľu sa vznášal na mieste ako mucha, potom oblúkom bzíkol preč. Vrtuľník patrila policajnej patrole, ktorá nazerala ľuďom do okien. No patrole nebolo treba venovať pozornosť. Iba na Ideopolícii záležalo.

Transvízor za Winstonovým chrbtom ďalej rapotal o surovom železe a prekonaní deviatej trojročnice. Aparát vedel vysieľať a prijímať súčasne. Bol schopný zachytiť akýkoľvek zvuk hlasnejší než šepot, dokonca mohol zaznamenávať aj obraz predmetov v zornom poli kovovej platne. Prirodzene, nemali ste ako vedieť, či vás práve sledujú. Frekvencia a systém spúšťania prenosu boli čisto záležitosťou Ideopolície. Možno snímali každého neprestajne. Rozhodne vás však mohli sledovať, hocikedy sa im zachcelo. Museli ste žiť – a aj ste žili, keď sa zvyk premenil na inštinkt – s neprestajným pocitom, že niekto počuje každý zvuk, ktorý vydáte, a vidí každý váš pohyb, ak nie je tma.

Winston sa pohyboval vždy chrbtom k transvízoru. Hoci to bolo bezpečnejšie, vedel, že aj zozadu sa dá zistiť veľa. Kilometer odtiaľ sa týčila nad pošmúrnou panorámou biela budova Ministerstva pravdy, Winstonovho pracoviska. Toto, pomyslel si s dávkou neurčitého odporu, toto je Londýn, metropola Územnej oblasti jeden, tretieho najľudnatejšieho regiónu Oceánie. V duchu sa pozastavil nad tým, či si Londýn už od detstva pamätá takýto. Či aj vtedy vídal okolo seba plesnivé domy z devätnásteho storočia s drevenými trámami pod strechami z vlnitého plechu, s oknami zaslepenými kartónom a záhradným múrom rozváľaným do všetkých strán. A sutiny po zbombardovaných budovách prerastajúce vrbovkou a nad nimi kúdole prachu; a priestranstvá vyhladené po náletoch,

na ktorých sa vynorili zhluky drevených obydlí ako kurníky. Nie, nič také si nepamätal, z detstva mu zostali iba zväčša nedešifrovateľné výjavy na prázdnom pozadí. Ministerstvo pravdy – v novoreči sa skracovalo na Pramini – sa nápadne odlišoval od akejkolvek inej stavby v okolí. Monumentálny ihlan z jagavobieleho betónu sa podlažie za podlažím dvíhal do výšky tristo metrov. Z miesta, kde stál Winston, sa dali prečítať tri slogany Strany vysádzané elegantným písmom na bielom priečelí:

VOJNA JE MIER
SLOBODA JE OTROCTVO
NEVEDOMOSŤ JE SILA

Budovu ministerstva údajne tvorilo tritisíc miestností nad zemou a nemenej rozložitý systém pod ňou. V Londýne sa nachádzali iba tri ďalšie stavby porovnateľnej veľkosti a zjavu. Hoci stáli ďaleko od seba, vďaka ich kolosálnosti sa zo strechy Apartmánov víťazstva dali vidieť všetky súčasne. Sídlili v nich štyri ministerstvá, z ktorých pozostával celý vládny aparát. Pod Ministerstvo pravdy spadalo spravodajstvo, zábava, vzdelanie a výtvarné umenie; Ministerstvo mieru sa zaoberalo vedením vojny; Ministerstvo lásky malo na starosti dodržiavanie zákonov a poriadku a Ministerstvo hojnosti spravovalo hospodárske záležitosti.

Novoreč ich poznala pod názvami – Pramini, Miermini, Lamini, Hojmini.

Najväčšiu hrôzu naháňalo Ministerstvo lásky. Budova nemala vôbec žiadne okná. Winston ju nikdy nenavštívil, nepriblížil sa k nej ani na pol kilometra. Dostať sa dnu bolo možné iba v oficiálnej veci, a aj vtedy ste museli najprv prekonať labyrint ostnatého drôtu, ocelových dvier a guľometných hniezd. Ešte aj ulice okolo vonkajších múrov opevnenia strážili muži ako gorily v čiernych uniformách s obuškami na remienku.

Winston sa prudko zvrtoľ. Črty tváre preskupil do výrazu tichého optimizmu, ktorý bolo rozumné nosiť v dohľade transvízorov. Cez miestnosť prešiel do malej kuchyne. Odísť z práce v túto dennú hodinu znamenalo zmeškať obed v jedálni a doma nemal nič okrem kusa tmavého chleba, ktorý si musel nechať na raňajky. Z poličky vzal fľašu s bezfarebnou tekutinou a nápisom DŽIN VÍŤAZSTVA na jednoduchej bielej etikete. Alkohol páchol nepríjemne olejovito ako čínska ryžová pálenka. Winston si nalial do šálky takmer až po okraj, obrnil sa pred očakávaným šokom, a obrátil to do seba ako dávku lieku.

Okamžite očervenel v tvári, oči sa mu zaliali slzami. Nápoj chutil ako kyselina dusičná, a keď ste ho prehltli, mali ste pocit, že vás niekto udrel do zátylku gumeným obuškom. Po chvíli však oheň v žalúdku ustúpil a svet pôsobil o čosi veselšie. Zo skrkvaneého balíčka s nápisom CIGARETY VÍŤAZSTVA vytiahol jednu cigaretu, no chytil ju tak nešikovne, že sa mu z nej vysypal všetok tabak. Pri druhej si dal väčší pozor. V obývačke si potom sadol za malý stolík naľavo od transvízora. Zo zásuvky stola vybral násadku, kalamár a veľký hrubý zošit s čistými stranami v doskách, zozadu červených, spredu mramorovaných.

Transvízor mal nevedno prečo umiestnený dosť nezvyčajne. Normálne totiž býva na protihľej stene, odkiaľ by pokrýval celú obývačku, tu ho však vsadili do dlhšej steny oproti oknu. Vedľa neho bol v stene výklenok, pôvodne asi zamýšľaný ako vstavaná knižnica, kam si teraz Winston sadol. Keď sa natisol celkom dozadu, zmizol z dohľadu transvízora. Zvuky počuli ďalej, no v aktuálnej polohe ho už nemohli vidieť. Práve atypický pôdorys miestnosti ho sčasti motivoval do toho, čo sa chystal urobiť.

No motivoval ho aj zošit, ktorý vytiahol zo zásuvky. Mimo-riadne pekne viazaný. Stránky mal z hladkého krémového papiera, vekom iba trochu zažltnutého, ktorý sa už dobrých štyridsať rokov nevyrábal. Na pohľad však bolo zrejmé, že

zošit je ešte oveľa starší. Winston si ho všimol vo výklade zaprášeného starinárstva v pochybnej časti mesta (už sa nepamätal v ktorej) a okamžite pocítil nájstojčivú túžbu stať sa jeho majiteľom. Straníci nemali dovolené navštevovať normálne obchody (doslovne povedané „vstupovať na voľný trh“), ale pravidlo sa až tak striktné nedodržiavalo, pretože k istému druhu tovaru, napríklad k šnúrkam do topánok alebo k žiletkám, sa inak nedalo dostať. Zbežne sa rozhladol po ulici, rýchlo vošiel do obchodu a kúpil si zošit za dva doláre päťdesiat. Vtedy ešte nemal pocit, že si ho kupuje s nejakým konkrétnym cieľom. Previnilo si ho odniesol v aktovke domov. Aj s nepopísanými stránkami to bol kompromitujúci materiál.

Dnes sa chystal začať si písať denník. Zákon to nezakazoval (nezakazoval vôbec nič, pretože nijaké zákony už neexistovali), ale ak by ho pri tejto činnosti odhalili, hrozila mu takmer istotne poprava alebo prinajmenšom dvadsaťpäť rokov v tábore nútených prác. Winston vložil pero do násadky a navlhčil hrot jazykom. Takéto pero bol archaický nástroj, nepoužívalo sa už ani na podpisy a on si ho kúpil, potajme a nie bez ťažkostí, iba preto, lebo mal pocit, že krémový papier si zaslúži niečo lepšie než škrabotanie tupým hrotom sériových pier. Písať rukou bol preňho nezvyk. Okrem krátkych poznámok všetko diktoval do skriptofónu, čo teraz, samozrejme, neprichádzalo do úvahy. Namočil pero do kalamára a krátko sa zarazil. V žalúdku pocítil chvenie. Dať slová na papier bol zásadný čin. Malými kostrbatými písmenami načarbal:

4. apríla 1984

Potom sa oprel dozadu. Zniesla sa naňho úplná bezmocnosť. Veď ani nemal istotu, že je naozaj rok tisícdeväťstoosemdesiatštyri. Iba to tušil, lebo sám mal takmer určite tridsaťdeväť a narodil sa buď v štyridsiatom štvrtom, alebo piatom; no prítomnosť sa nikdy nedala odhadnúť s presnosťou väčšou než plus mínus jeden-dva roky.

Okrem toho sa zamyslel, komu vlastne má byť jeho denník určený. Budúcnosti, nenarodeným. Ešte chvíľu uvažoval o aktuálnom dátume, keď zrazu v duchu narazil na *dvojmyšlienkarstvo*. Až teraz si v plnej miere uvedomil kolosálnosť toho, na čo sa podujal. Ako sa dá komunikovať s budúcnosťou? Také niečo je z podstaty veci nemožné. Buď bude taká istá ako prítomnosť a v tom prípade mu nebude venovať pozornosť, alebo bude iná a jeho snaha vyjde navniivoč.

Istý čas iba sedel a hlúpo pozeral na papier. Transvízor medzičasom prepol na strohú vojenskú hudbu. Winston žasol nad tým, ako nielenže stratil schopnosť vyjadriť sa, ale dokonca zabudol, čo chcel pôvodne povedať. Niekoľko týždňov sa na tento moment pripravoval a ani raz mu nezišlo na um, že bude potrebovať viac než odvalu. Písanie malo byť hračka. Iba prenesie na papier ten nekonečný a neodbytný monológ, ktorý mu roky znie v hlave. Teraz však akoby aj ten utíchol. Navyše ho začal neznesiteľne svrbieť vred. Poškrabať si ho nesmel, lebo by sa mu zapálil. Sekundy plynuli. V tej chvíli vnímal iba prázdnu stranu pred sebou, svrbenie nad pravým členkom, vyvreskujúcu hudbu a miernu opitnosť z džinu.

Nenazdajky sa z čistej paniky pustil do písania, význam slov si uvedomoval iba okrajovo. Winstonovo drobné detské písmo zapĺňalo stránku, najprv sa zbavilo veľkých písmen, nakoniec aj bodiek za vetou:

4. apríla 1984. Včera som bol v kine. Samé vojnové filmy. Jeden bol veľmi dobrý, bombardovali v ňom loď plnú utečencov kdesi v Stredozemí. Diváci sa náramne bavili na záberoch veľkého tučného chlapa, ktorý sa snažil odplávať s vrtuľníkom nad sebou. najprv sa čvachtá vo vode ako sviňucha, potom záber z vrtuľníka cez mieridlá, potom je zrazu ako rešeto a more okolo neho zružovie napité telo klesne pod hladinu. diváci sa išli zadusiť od smiechu keď sa potopil. potom nám ukázali záchranný čln s deckami a nad ním vznášajúci sa vrtuľník. jedna žena v strednom veku možno židovka sedela

vpredú a na rukách držala trojročné dieťa. chlapček vydesene kričal a zavrtaval sa jej do prs ako keby sa v nej chcel skryť a ona ho objímala aby mu dodala silu aj keď bola sama od strachu bledá ako stena. čo najviac ho zakrývala rukami asi si myslela že ho to ochráni pred guľkami. potom na nich z vrtuľníka zhodili dvadsaťkilovú bombu prišiel záblesk a z člna zostali iba trosky. a potom ten úžasný záber na chlapčekovu ruku ako letí vzduchom to ju asi sledovala kamera zabudovaná v nose vrtuľníka a vyslúžil si nadšený potlesk z miest určených pre straníkov ale nejaká žena dole medzi prolétmi začala vyvreskovať že také oné sa nemá ukazovať deckám to veru nie decká také nemajú pozerat až kým ju nevyviedli policajti ju nevyviedli ale asi ju potom nechali tak proléti nikoho nezaujímajú taká reakcia sa dá od proléta čakať tí nikdy...

Winston prestal písať, sčasti aj preto, že dostal krč. Nemal predstavu, čo ho priviedlo k tomu, aby zo seba vychrlil ten príval sprostostí. Zaujímavé bolo, že kým písal, vyjasnila sa mu celkom iná spomienka, až mal pocit, ako keby dal na papier aj ju. A vtedy pochopil, že práve to bol dôvod, prečo sa rozhodol prísť domov a začať si písať denník.

Udalosť sa stala v to ráno na ministerstve, aj keď možno nebolo namieste hovoriť o čomsi takom neurčitom ako o udalosti.

Niekoľko minút pred jedenásť nula nula v Oddelení dokumentácie, kde Winston pracoval, ako zvyčajne nosili stoličky z kóji do stredu miestnosti pred veľký transvízor a pripravovali sa na dve minúty nenávisti. Práve keď si Winston sadal na miesto v strednom rade, nečakane vošli dve osoby, ktoré poznal z videnia, ale nikdy s nimi neprehodil ani slovo. Jednu z nich, mladú ženu, často vídal na chodbách. Jej meno nepoznal, vedel však, že pracuje v Oddelení literatúry. Dalo sa predpokladať, že je mechanička a stará sa o automaty na písanie románov – neraz, keď ju stretol, niesla francúzsky kľúč a mala ruky od vazelíny. Vyzerala asi na dvadsaťsedem,

pohybovala sa rýchlo, atleticky, z pehavej tváre pod hustými tmavými vlasmi jej svietil nebojácny výraz. Kombinézu mala v drieku niekoľkokrát obmotanú úzkou červenou šerpou, znakom príslušnosti k Lige mládeže proti sexu, ktorá zvýrazňovala krivky bokov. Od prvého momentu sa Winstonovi nepáčila. Dobre vedel prečo. Mohla za to tá jej aureola hráčky pozemného hokeja a studených kúpeľov a výletov do prírody a všeobecnej myšlienkovvej normality, ktorú vyžarovala do sveta. Neznášal všetky ženy, najmä mladé a pekné. Práve ženy a práve mladé boli najoddanejšími prívrženkyňami Strany, hltačkami sloganov, amatérskymi špiónkami a ohlasovateľkami priestupkov. Toto konkrétne dievča mu pripadalo úplne najnebezpečnejšie. Keď sa raz míňali na chodbe, úkosom mu venovala prenikavý pohľad, ktorý ho naplnil tmnou hrôzou. Dokonca si položil otázku, či náhodou nepracuje pre Ideopolíciu. Aj keď to bolo nepravdepodobné. Napriek tomu v jej prítomnosti vždy cítil akýsi zvláštny nepokoj, kombináciu strachu a nevraživosti.

Druhý z dvojice sa volal O'Brien, patrilo do Vnútra strany a zastával taký dôležitý a vysoký post, že Winston mal o ňom iba hmľistú predstavu. Keď ľudia na stoličkách videli, že sa k nim blíži ktosi v čiernej vnútrostraníckej kombinéze, nakrátko stíchli. O'Brien bol mohutný svalnatý muž s hrubým krkom a pobaveným výrazom v tvrdej brutálnej tvári. Napriek odstrašujúcemu zjavnému nechýbal jeho vystupovaniu istý šarm. Neurčitým, zvláštne civilizovaným spôsobom si naprával okuliare na nose, čo malo na ľudí prekvapivo odzbrojujúci účinok. Keby ešte niekto bol schopný tak uvažovať, možno by mu to gesto pripomenulo šľachtica z osemnásteho storočia ponúkajúceho spoločnosť zo svojej tabatierky. Za ostatných desať rokov ho Winston videl možno presne desaťkrát. Čosi ho na ňom silne priťahovalo a nešlo iba o očividný rozpor medzi O'Brienovým uhladeným správaním a zápasníckou postavou. Oveľa pôsobivejšie bolo jeho tajné presvedčenie – vlastne ani nie presvedčenie, ako skôr nádej –, že O'Brienova politická

lojalita nie je dokonalá. Neodolateľne mu to sršalo z tváre. Alebo z neho azda nevyžaroval disent, len obyčajná inteligencia. V každom prípade vyzeral ako človek, s ktorým sa dá porozprávať, keby ste si s ním utrhli chvíľu osamote, mimo dohľadu transvizorov. Winston nikdy nevyňaložil ani minimálne úsilie, aby si túto domnienku overil; nemalo to žiadny zmysel. Vtedy O'Brien pozrel na hodinky, videl, že je takmer jedenásť, a evidentne sa rozhodol zostať v Oddelení dokumentácie, kým sa neskončia dve minúty nenávisti. Usadil sa v tom istom rade ako Winston, iba dve stoličky od neho. Medzi nimi sedela drobná žena so slamovožltými vlasmi, pracujúca v kóji vedľa Winstona. Dievča s tmavými vlasmi bolo v rade hneď za nimi.

Odrazu veľký transvizor na konci miestnosti vydal príšerný škripavý zvuk ako nejaký veľký stroj, ktorý zabudli premazať. Človek z toho rámusu podvedome zatínal zuby, ježili sa mu chlpy na krku. Nenávisť sa začala.

Ako zvyčajne sa na obrazovke zjavila tvár Nepriateľa ľudu Emmanuela Goldsteina. Niekoľko ľudí v publiku zasipelo. Drobná žena so slamovými vlasmi vystrašene, opovržlivo zaprskala. Goldstein bol odrodilec a spiatočník, ktorý kedysi dávno (nikto sa už nepamätal, ako dávno) patril medzi popredné osobnosti Strany takmer na úrovni Veľkého brata, potom sa zapojil do kontrarevolučnej činnosti, odsúdili ho na smrť, za záhadných okolností však utiekol a zmizol. Program dvoch minút nenávisti sa deň odo dňa menil, no v každom zohrával hlavnú úlohu Goldstein – prvý zradca, najstarší poškvrtiteľ straníckej čistoty. Každý nasledujúci zločin voči Strane, každá zrada, sabotáž, kacírstvo či odchýlka priamo vyplývali z jeho učenia. Ešte vždy žil, zaležený kdesi v diere, a snoval svoje plány; možno sa skrýval v zámorí pod ochranou svojich mecenášov, možno – ako sa povrávalo – dokonca niekde v Oceánii.

Winstonovi zvieralo bránicu. Pohľad na Goldsteinovu tvár v ňom vždy vyvolal prudké vzopätie nesúrodých pocitov. Pretiahnutá židovská tvár s aureolou bielych vlasov a kozou

briadkou pôsobila síce inteligentne, no zároveň bytostne podliacky, s okuliarmi na konci dlhého, tenkého nosa, majáka senilnej samopaše. Trochu sa podobal na ovcu, aj tak blačal. Goldstein ako tradične chrlil jedovatú kritiku na stránicke doktríny, a to takú prehnanú a zvrátenú, že by sa ňou nedalo oklamať ani dieťa, no súčasne znela dosť uveriteľne na to, aby si človek v duchu povedal, že niekto iný, menej rozvážny, by jej mohol podľahnúť. Na mušku si bral Veľkého brata a diktátorské praktiky Strany, požadoval okamžité uzavretie mieru s Euráziou, zasadzoval sa za slobodu slova, slobodu tlače, slobodu zhromažďovania, slobodu myslenia, hystericky bliakal, že zásady revolúcie sú zašliapané do zeme – a to všetko s vysokou kadenciou mnohoslabičných pojmov, ako keby parodoval prejavy stranických rečníkov, dokonca sa nevyhýbal ani termínom z novoreči, naopak, používal ich viac než bežný straník v každodennej reči. A aby nevznikli nijaké pochybnosti o tom, čo sa Goldstein svojimi bezbrehými výmyslami usiluje prekryť, za hlavou mu pochodovali nekonečné šíky eurázijskej armády, zástupy urastených mužov s prázdny výrazom v ázijskej tvári, ktorí sa mihli na obrazovke a vzápätí ich nahradili iní, na nerozoznanie rovnakí. Tupý rytmus pochodujúcich bagančí robil pozadie Goldsteinovmu škriekajúceму hlasu.

Z nenávisti ubehlo sotva tridsať sekúnd, keď sa spomedzi divákov v miestnosti ozvali prvé prejavy neovládateľného hnevu. Samolúba ovčia tvár na obrazovke a hrôzu naháňajúca sila eurázijskej armády za ňou boli prisilná káva. Navyše, pohľad či len myšlienka na Goldsteina automaticky vyvolávali strach a zlosť. Nenávisť prebúdzať v ľuďoch spoľahlivejšie než Eurázia alebo Východoázia, pretože keď s jednou z týchto mocností Oceánia viedla vojnu, s druhou udržiavala v zásade mierové vzťahy. No aj keď Goldsteina všetci nenávideli a opovrhovali ním, aj keď denne, tisíckrát za deň na nástupištiach, v transvízoroch, v novinách a knihách jeho teórie zosmiešňovali, vyvracali, trhali na franforce a vystavovali ich žalostnú prázdnotu na oči verejnosti – jeho vplyv sa nijako

nezmenšoval. Vždy noví a noví chumaji boli pripravení dať sa ním obalamutiť. Neprešiel deň, aby Ideopolícia neodhalila zveda alebo sabotéra pracujúceho v jeho službách. Velil obrovskej podzemnej armáde, partizánskej sieti sprisahancov odhodlaných rozvrátiť štát. Údajne sa volali Bratstvo. Okrem toho sa šepkali historiky o strašnej knihe, zborníku všetkých kacírstiev, ktorú Goldstein napísal a pokútne sa šírila medzi ľuďom. Kniha nemala názov. Každý o nej hovoril iba ako o Knihe, ak vôbec. Pretože o takýchto veciach ste sa mohli len dopočuť. Bratstvo a Kniha boli témy, ktorým sa bežný straník v rozhovore pokiaľ možno vyhýbal.

V druhej minúte sa nenávisť vystupňovala do zúrivosti. Ľudia vyskakovali zo stoličiek, kričali z plného hrdla, aby prehlušili bľačiacu tvár na obrazovke. Žena so slamovožltými vlasmi celá zružovela a klapala ústami ako ryba na suchu. Dokonca aj O'Brienovi vbehla krv do líc. Vystretý sedel na stoličke a mohutný hrudník sa mu nafukoval, ako keby očakával náraz príbojovej vlny. Tmavovlasá žena za Winstonom vykrikovala „Sviňa! Sviňa! Sviňa!“, potom schytila hrubý slovník novoreči a hodila ho do obrazovky. Odrazil sa Goldsteinovi od nosa a spadol na zem, hlas neúnavne pokračoval. Winston si v jasnej chvíľke uvedomil, že kričí s ostatnými a päťou si kope do stoličky. Najstrašnejšie na dvoch minútach nenávisti nebolo to, že ste sa ich museli zúčastniť, ale že sa im nedalo vyhnúť. Po tridsiatich sekundách bola každá pretváрка zbytočná. Ako výboj elektrického prúdu prešľahla celou skupinou odporná extáza strachu a pomstivosti, túžby zabiť, mučiť, rozbiť tváre búracím kladivom, menila človeka proti jeho vôli na vyškereného, vrieskajúceho maniaka. Pritom všetok hnev bol iba abstraktný, beztvárý výron citov, ktorý sa dal presmerovať z jedného objektu na druhý ako plameň letovacej lampy. Winston v jednej chvíli vôbec neuprimoval svoju nenávisť na Goldsteina, ale, naopak, na Veľkého brata, Stranu a Ideopolíciu. Vtedy súcitil s osamelým, opovrhovaným kacírom na obrazovke, jediným strážcom pravdy a rozumu vo svete